

*PÜSÖK Sarolta*¹:

Régi és új tûnõdések a továbblépésrõl kilencven évvel a *Magunk revíziója* után

Abstract. Old and New Reflections on the Way Forward from the Crisis Ninety Years after the Revision of Ourselves.

The topic of this paper is in line with the conference, which aims to bring together responses to crisis situations. The adjectives “old and new” in the title suggest that the impulses to move forward presented in the article come from different periods and that the questioning spans several eras. The point of departure and the basic text is Sándor Makkai’s 1931 book, *Magunk revíziója* (The Revision of Ourselves), followed in chronological order by Sándor Karácsony’s *Ocsúdó magyarság* (Awakening Hungarians), first published in 1942, and, finally, Eva Edith Eger’s book *Decision*, which was a bestseller for a few years. The first two authors, a Reformed theologian and a professor of pedagogy, seek a way out for Hungarians struggling with the crisis of minority fate and a mutilated country, while the third one, a Hungarian-born American psychologist who survived Auschwitz, uses the example of herself and her patients to show the universal possibility of moving on.

Old and new reflections converge in the fact that when we examine the events of the past, it only makes sense to look in the mirror, to acknowledge and admit our own mistakes and errors because this gives us a chance to eliminate them, to overcome harmful habits. The past can be a deceptive mirage, and it can also enslave the retrospective, so it is worth considering the wise realization that we should not be enslaved by the actions of others, the movers of events independent of us, because they can pull us down like seaweed, paralyse us, plunge us into self-pity, perpetual victimhood, or the vortex of revenge. The secret of moving forward

¹ Egyetemi docens, BBTE, Református Tanárképzõ és Zenemûvészeti Kar,
e-mail: sarolta.pusok@ubbcluj.ro

is to look to the future after self-examination, to seek the near and distant goals to which every small step, every task done with good cheer brings the pure-hearted, morally strengthened man – reconciled to God and man – closer. The survivors and those who move on are people of prospectivity, of diligent future building, rather than of a barren retrospective.

Keywords: self-examination, spiritual revision, moving on from crisis situations, Sándor Makkai, Sándor Karácsony, Eva Edith Eger

Jelen tanulmány tematikájában igazodik ahhoz a konferenciához, amely a válsághelyzetekre adott válaszokat igyekszik csokorba szedni. A címben a „régí és új” jelző arra utal, hogy a cikkben bemutatott továbblépésre ösztönző impulzusok más-más korszakban keletkezett művekből származnak, és a kérdésfelvetés időközön átívelő. Kiindulópont és alapszöveg Makkai Sándor 1931-ben keletkezett *Magunk revíziója* című kötete, majd időrendi sorrendben Karácsony Sándornak az először 1942-ben megjelent *Ocsúdó magyarság* című műve következik, végül Eva Edith Egernek a néhány éve bestsellernek számító *A döntés* című könyve zárja a sort. Az első két szerző, a református teológus és a pedagógus a kisebbségi sors és megcsonkított ország válságával küzdő magyarság számára keres kiutat, az Auschwitz-túlélő magyar származású amerikai pszichológusnő pedig önmaga és páciensei példáján keresztül mutat rá a továbblépés egyetemes lehetőségére.

Makkai megszólalásának körülményei

Makkai Sándor (1890–1951) még a kiegyezést követő hosszú békeidőszakban született, személyesen is megtapasztalhatta az I. világháborút megelőző időszak hamis optimizmusát, a századforduló európai társadalmának a töretlen fejlődésbe vetett hitét. Tanulmányait követően rövid ideig lelkész,² majd sárospataki teológiai tanár, de a háború végére visszatér Kolozsvárra a Református Teológiai Fakultás tanáráként.³ Az elesett

² A későbbi, számos szépirodalmi műve közül a mezőségi Vajdakamaráson töltött lelképásztori szolgálata ihlette *Holttenger* című regényét.

³ ADORJÁNI Zoltán (1996): Makkai Sándor (1890–1951), In: Kozma Zsolt (szerk.): *Akik jó bizonyosságot nyertek – A Kolozsvári Református Teológiai tanárai 1895–1948*. Kolozsvár, Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet. 208, 213.

katonák hiánya családok ezreinek törte ketté az életpályáját, a harctérről hazatérők testi-lelki sebeket hordoztak magukkal; a hátszágban a lelki terhek mellett a lakosságot a szegénység, majd a világjárvány, a spanyolnátha⁴ gyötörte. Mindez azonban eltörpült a mellett az egzisztenciális válság mellett, amelyet a trianoni békeszerződés⁵ jelentett, hiszen azáltal, hogy Magyarország területének kétharmada a szomszédos országok fennhatósága alá került, egyéni és közösségi szinten számos veszteség és orvoslásra váró probléma keletkezett. Az intézmények minden állampolgárt érintő átszervezésén és a szétválasztott családok egyéni tragédiáján túl az elcsatolt területeken az egyházi közösségek is teljesen új helyzetbe kerültek, addigi központi vezetésüktől elszakadtak, majd pedig következtetett a saját intézményeikért és vagyonuk megtartásáért folytatott mindennapi küzdelem. Az új hivatalos nyelv elsajátítása is komoly kihívást jelentett, különösen ott, ahol erre nem hagytak megfelelő átmeneti időt.⁶ Ezekről a problémákról Makkai több mint egy évtized távlatából elmondja, hogy a háborút követő évek történései két korszakra bonthatóak. Az első időszakban 1925-ig az Erdélyi Református Egyháznak a pusztá létéért kellett küzdenie. Az „egyházi élet belső elmélyítése” azonban csak 1925 és 1931 között vált lehetségessé. A második időszakban nagyrészt már Makkai Sándor a kolozsvári református püspök (1926–1936), így az ezekről az évekről szóló visszaemlékezésben egyben saját egyházvezetői hitvallását is megfogalmazza: „Az egyház egyház!... fundamentuma nem a nemzet, nem a kultúra, nem a társadalom, nem a vagyon, egyáltalán nem az emberi és világi.”⁷ A tárgyalt időszakban valóban sikerült számos belmissziós szervezetet újjáindítaniuk, új intézményeket kiépíteniük azért, hogy biztosítsák az egyház szélesebb rétegei számára a lelki ébredés, a misszió sikerének emberi feltételeit. Az Istenhez fűződő kapcsolat megerősítése és az ebből táplálkozó baráti viszonyulás az emberközi kapcsolatok szintjén már kezdetben fontos volt mind Makkai, mind azon tanár- és lelkészársai számára,

⁴ HORNYÁK Árpád (2020): A 20. század legnagyobb tömeggyilkosa: a spanyolnátha, In: *Újkor.hu*. 2020-05-27. <https://ujkor.hu/content/20-szazad-legnagyobb-tomeggyilkosa-spanyolnatha> (utolsó megtekintés dátuma: 2022.01.29.).

⁵ 1920. június 4.

⁶ LUKÁCS Olga: Az erdélyi magyar egyházak kisebbségi sorsból adódó összefogása az 1918-at követő korszakban, mint történelmi megbékélési forma, In: *Studia Univ. Babeş–Bolyai, Theologia Reformata Transylvanica*. 2020. I. 17–25.

⁷ MAKKAJ Sándor (1931b): Erdélyi református problémák, In: *Protestáns Szemle*. 40. 5. 358.

akik 1921-ben létrehozták a Vécsei Szövetséget.⁸ Az egymástól sokban különböző lelkészek baráti összefogása annak a Krisztusnak a szolgálata végett történt, aki nélkül ebben a nehéz helyzetben nem is remélhettek lelki megerősödést, erkölcsi, szellemi és anyagi felemelkedést. Az új püspök tagja volt ennek a baráti társaságnak, tehát kézenfekvő volt, hogy a Vécsei Szövetségnek az egyház megmentése érdekében kigondolt stratégiáját a hivatalos egyházépítési programjának részévé tette. Jóllehet az önszerveződés különféle eszközeivel a gyakorlatban látványosan sok egyháztagot sikerült mozgósítani, és a húszas évek második felében tapasztalható volt egy egészséges ébredési hullám,⁹ mégis túl nagy mértékű az elkeseredés, a kétségbeesés még a gyakorló keresztyének körében is, hát még a kevésbé vallásosak részéről.

Önvizsgálat

A különféle válságok az egyes emberek és az emberiség történetének állandóan ismétlődő élethelyzetei. Ilyenként az I. világháborút követő erdélyi magyarok dilemmájában nem túlzás felismerni a konferenciafelhívásunkban példaként megnevezett történet¹⁰ analógiáját, legalábbis annak fő elemeit tekintve. A jabbók-révi élethelyzet ezúttal közösségi szinten ismétlődik, egy kisebbségi létre kényszerült közösség számára a feldolgozatlan múlt és a bizonytalan jövő szorításában döntő, hogy mi történik a kettő között, hogyan „kel át a gázlón”. A bibliai történetben Jákób egy kis időre félretett mindent, a családját, vagyonát már átvitte a túlsó partra, de ő még visszatért a rév innenső oldalára, hogy egyedül maradjon Istennel és önmagával. Jákób megbirkózott a különös Valakivel,

⁸ A Vécsei Szövetséggel kapcsolatosan lásd bővebben: NAGY Géza (1937): Tizenöt év a Lelki Egyház szolgálatában, In: *Akik kösziklára építettek – Egyháztörténeti dolgozatok*. Kolozsvár. 221–241.; FEKETE Károly, ifj. (2008): *Tudománnyal és a hit pajzsával*. Kolozsvár, Erdélyi Református Egyházkerület. 22–32.; PÜSÖK Sarolta (2020): To Serve with Words, Letters and Deeds – The First Stage of the *Református Család* (Reformed Family) Magazine’s Publication (1929–1944), In. *Studia Univ. Babeş–Bolyai, Theologia Reformata Transylvanica*. 2020. 2. 114–115. DOI: 10.24193/subbtref.65.2.06.

⁹ *Ébredés*en azt a folyamatot értjük, amely által az addig csak papírforma szerint az egyházhoz tartozó emberek a gyakorlatban is közelebb kerülnek Istenhez, elmélyül a hitük, és így kezeznek Krisztus követőihez méltó életet élni.

¹⁰ Lásd Jákób Jabbók-révi tusakodását: 1Móz 32,23–33.

de átvitt értelemben ez a tusakodás szembenezés önmagával, bűneivel, tévedéseivel, múltjával, amelynek következményei rettentenek a jövőben is. Makkai Sándor az 1931-ben megjelent öt esszéből álló, *Magunk revíziója* című kötetében hasonló tusakodásra hívja kortársait, az önvizsgálat belső küzdelmére szólítja fel közösségét. Életművének kiváló kutatója nem véletlenül állítja, hogy ebben a kötetben „... új volt az a kritikai nemzetszeretet, ami nemcsak a sebek nyaldosásáig terjedt, hanem igazi nemzeti bűnismeretre is eljutott, amit az élet minden területére kiható átértékelés zárt.”¹¹ Az első évtizedre valóban jellemző volt a túlzó önsajnálát, amely a megsebzett ember természetes reakciója az első időszakban, de kóros, gyógyulásgátló jelenség, ha idő múltával nem váltja fel valami építő megoldáskeresés. Megoldáskeresések persze voltak, hiszen a revizionista törekvések fénykorában a Makkai-féle szóhasználat nem minden él nélküli;¹² már a cím is jelzésértékű: a külső impérium, az országhatárok megváltoztatásának csodáját váróknak üzen. Az irrealisztikus megoldás, a fantazma bűvöletéből átirányítja a figyelmet az egyetlen területre, ahol van esély a megküzdésre, győzelemre, egészséges továbblépésre: ez az önmagukba nézés, és egy olyan belső *lelki impérium*,¹³ erkölcsi megerősödés megteremtése, amelynek első lépése az önvizsgálat, a bűnbánat. Mielőtt bárki is azt gondolhatná, hogy az önsajnálát helyett a mértéktelen önostorozást kínálja alternatívaként, érdemes odafigyelni a szerző által kezdettől hangoztatott szándékra, amelyet a neves író társ is megosztott a kortársakkal: „A könyv, mint az én példányomban kézzel beleírta a szerző, »az erdélyi magyarság élni akaró lélegzetét« jelenti.”¹⁴ Az önvizsgálat csak egy első, de megkerülhetetlen lépés az élni akarás útján. Jól tudja ezt a valláslélektan és a pedagógia világában jártas szerző: „ami velem történik, annak sohase keressem és sohase fogadjam el *külső* okát addig, amíg csak *egyetlen* belső ok is van, ami hozzájárulhatott ahhoz, hogy az a valami megtörténjék.”¹⁵ A vérbeli teológus képes csak felismerni azt a tényt, hogy addig nincs továbblépés, ameddig egyén és közösség nem néz szembe önmagával, mert

¹¹ FEKETE Károly, ifj. (2000): *Makkai Sándor gyakorlati teológiai munkássága*. Kolozsvár, Erdélyi Református Egyházkerület. 26.

¹² KOZMA Zsolt (2001): Makkai Sándor egykor és most – Még egyszer a *Magunk revíziójáról*, In: *Önazonosság és küldetés*. Kolozsvár, Erdélyi Református Egyházkerület. 110.

¹³ MAKKAI Sándor (1931a): *Magunk revíziója*. Kolozsvár, Erdélyi Szépművés Céh. 11.

¹⁴ MÓRICZ Zsigmond: *Magunk revíziója – Makkai Sándor könyve*.
<https://epa.oszk.hu/00000/00022/00513/16007.htm> (utolsó megtekintés dátuma: 2021.01.30.).

¹⁵ MAKKAI (1931a), 11.

csak ezáltal lehet helyreállítani az Isten és az ember közötti kapcsolatot, hogy ne szakadjon meg az isteni áldás, és az emberközi viszonyokat, hogy megszakadjon a gyűlölet láncolata. „*Vállalni kell a felelősséget a múltért!* Vállalni, éppen azért, mert látjuk és tudjuk, hogy az a múlt hová juttatott. Mint a magunk bűnét, kell vállalnunk, épen azért, hogy *levezekelhessük, hogy megbánhassuk és hogy újra többé soha el ne követhessük... [...] ... A felelősség vállalása, a bűnbánat és a vezeklés a legnagyobb tett, amellyel egy nemzet a maga élethez való jogát és életrevalóságát megbizonyíthatja.*”¹⁶ Makkai sorai radikálisan hangzának ugyan, de a felszólítást követő érvei meggyőzik az addig netalán az ártatlanságában biztos olvasót arról, hogy bizony valós a bűnvád, hiszen az előítéletnek, amelyről beszél, valamelyik formája a korszakban szinte mindenkit érintett. A múlt megítélése kapcsán két nagy tévedéstípust különböztet meg: az egyik a múltat idealizálja, mindent jónak, kifogástalannak ítél benne, ameddig a másik szemlélet épp az ellenkezőjét állítja: „*A múlt nem egyéb, mint végzetes tévedések és hibák halmaza*”¹⁷ Mindkét esetben hiányzik a lényeg, a tárgyilagos tényfeltárás, ami nélkül nincs bűnbánat és nincs építő újratervezés, elindulás sem. A hűséges barát, a kolozsvári pap-költő, Reményik Sándor, első között értelmezi és érti meg a *Magunk revíziójának* fő üzenetét. Meglátja benne az építő kritikát, amely nem megszégyeníteni, pellengérré állítani akarja a kortársakat, hanem igyekszik túllendíteni őket azon a holtpontra, amely a múlt és a jelen között tartós megtorpanást jelent mindaddig, ameddig őszinte számvetéssel le nem zárják a tegnapot, és el nem indulnak a tanulságokkal a holnap útján. Felismeri a szerzőnek azt a meggyőződését, „*hogy ami velünk történik, akár egyes emberrel, akár nemzettel, az mindig másodrendű ahhoz képest, amit mi magunk csinálunk. S ez nemcsak azt jelenti, hogy az erkölcsi öntudat épsége a fizikai pusztulásban is magáért való érték, hanem éppen azt is hirdeti, hogy nem pusztulhat el az a nemzet, amely lelkileg nemzet akar maradni. Ebből a lelkiségből előbb vagy utóbb kinő az anyagi erő is, feltarthatatlanul.*”¹⁸ Makkai tehát nem öncélúan szorgalmazza az önvizsgálatot, hanem olyan belső megújulás, önmagára találás érdekében, amely alapja lehet a tovább indulásnak. A népéért aggódó egyházi vezető személyes tragédiája, hogy belefáradt a lelki felemelkedés és a tőle remélt fizikai jobblét megvalósulásának szorgalmazásába, és saját lelkierője fogytával lemondott a kolozsvári püspöki székről, és

¹⁶ I. m. 12.

¹⁷ I. m. 10.

¹⁸ REMÉNYIK Sándor (1931): *Magunk revíziója*, In: *Pásztortűz*. 1931. 5. 101. http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf230.pdf (utolsó megtekintés dátuma: 2022.01.29.).

debreceni tanárként folytatta küldetését.¹⁹ Távozását követően voltak, akik elbizonytalanodtak, de hivatali utódja felismerte, és továbbra is értékesnek tartotta a *Magunk revíziójának* pozitív üzenetét.²⁰ A két világháború között ezek a gondolatok több más nemzetnevelő gondolkodónál visszhangra találtak. Egyik legkövetkezetesebb továbbgondolója az a Karácsony Sándor, aki református világnézete által átítatott pedagógiai tudását nemzedékek sorának adta tovább, ameddig a totalitárius rendszer el nem hallgattatta. Az először 1942-ben megjelent kötetének a címe is beszédes, hiszen az *Ocsúdó magyarság* utal arra, hogy népe éppen valamiféle kóros álomból ébredszik. A kötetbe foglalt írásokból aztán egyértelművé válik, hogy a pedagógus tudatosan akar hozzájárulni a felébredéshez, és igyekszik öntudatra téríteni az övéit azáltal is, hogy saját, immár idősödő, a traumákat átélt nemzedékét író-tanár társához hasonlóan önvizsgálatra és bűnbánatra inti. „A nevelőnek, ha igazán és őszintén szolgálni akar növendékeinek, töredelmes penitenciát kell tartania... keressük és találjuk meg a hibákat, amelyeket én, a megelőző generáció követtem el, együtt. A tanulságok, amelyekkel én neked, ifjúság, szolgálhatok, a hibáim és bűneim negatív tanulságai.”²¹

Továbblépés

A továbbiakban az idézett alpművek nem kronológiai sorrendben következnek, hanem a gondolatok egymásba illeszkedése mentén. A közelmúltban látott napvilágot az Amerikában élő magyar-zsidó származású klinikai pszichológusnak *A döntés* című

¹⁹ Makkai Sándor 1936-ban mondott le az Erdélyi Református Egyházkerület püspöki székéről, és a következő év tavaszán valóságos sajtólavínát indított el a repatriálása miérettjehez kapcsolódó cikke, amelyben a kisebbségi lét lehetetlenségére mutat rá az akkori viszonyok közepette: MAK-KAI Sándor (1937): Nem lehet, In: *Látóhatár*. 1937. 2. 49–53. Közvetlenül utána, de jóval később is rengetegen szólalnak meg, akik megértik, részben vagy egészen egyet értenek vele, félreértik vagy egyenesen korholják érte, vagy a *Magunk revíziójában* írtakat is számonkérlik tőle. A Nem lehet-vitáról lásd bővebben: CSEKE Péter (1989): Egy létparadoxon megoldási kísérletei, In: CSEKE Péter – MOLNÁR Gusztáv (szerk.) (1989): *Nem lehet ... A kisebbségi sors vitája*. Budapest, Héttorony Könyvkiadó. 5–20.

²⁰ Vásárhelyi János sajtónyilatkozata a Makkai-ügyről, In: CSEKE Péter – MOLNÁR Gusztáv (szerk.) (1989): *Nem lehet ... A kisebbségi sors vitája*. Budapest, Héttorony Könyvkiadó. 167.

²¹ KARÁCSONY Sándor (2002): *Ocsúdó magyarság – Szokásrendszer és pedagógia*. Budapest, Széphalom Könyvműhely. 76.

könyve, amelyben életrajzi visszaemlékezései és klinikai tapasztalatai alapján rajzolja meg a válságból kivezető utat. A szerző, Eva Edith Eger, egyike az auschwitzi haláltábor túlélőinek. Azon kevesek közé tartozik, akiknek nemcsak fizikailag, de lelki értelemben is sikerült továbblépni. A korábban említett válsághelyzetek és az általa átélt szörnyűségek milyenségét nem lehet, és nem is kell összemérnünk, de maga az író nő ajándékozta meg az olvasóit azzal, hogy az ember által megtapasztalt különféle szenvedésnek megfogalmazta az általánosan érvényes tanulságát: „A szenvedés univerzális. Azt azonban eldönthetjük, áldozatok leszünk-e. Különbég van az áldozattá válás és az áldozattudat között ...[...]... Ezzel szemben az áldozattudat belülről fakad. Senki más nem tehet minket áldozattá, csakis mi magunk. Nem attól leszünk áldozatok, ami történik velünk, hanem attól, hogy úgy döntünk: belekapaszkodunk az áldozattá válásunkba.”²² Mindhárom eddig idézett szerző művében közös, hogy erőteljesen bírálják azt a fajta múltba tekintést, amely meggátolja a továbblépést. Az amerikai szerző mind a saját példájával, mind a páciensei révén olyan patthelyzeteket írt le, amelyekben a szenvedőknek semmi lehetőségük nem maradt a veszély elhárítására, önhibájukon kívül kerültek válsághelyzetbe, tehát a múlt eseményeit nem irányíthatták. Szörnyű és általános tapasztalatként mutatja be azt is, ahogyan a múlt kísért, és mind az önsajnálát, mind a bosszúvágy által foglyává akarja tenni az embert, de a felszabadító felismerést is közli: „... az azonban hatalmunkban áll, hogy mi határozzuk meg a traumát követő életünket ... dönthetünk úgy, hogy a saját börtönőreink leszünk, vagy dönthetünk a szabadság mellett... [...]... A szabadságunk abban áll, hogy elfogadhatjuk azt, akik vagyunk, és amit tettek velünk, hogy aztán tovább léphessünk.”²³

A három idézett szerző gondolatai másik lényeges ponton is találkoznak, ugyanis mindhárman összekötik a továbblépést a gyermekkel, az ifjúval. A pszichológusnő a bennünk élő gyermekig megy vissza. „Mi dönthetjük el, mire tanítsanak minket a borzalmak. Taníthatnak arra, hogy megkeseredjünk fájdalomunkban és félelmünkben. Hogy ellenségesekké váljunk. Lebénuljunk. Vagy arra, hogy megőrizzük a gyermeki részünket, az élénk és kíváncsi részünket, azt a részünket, amelyik ártatlan.”²⁴ Öröm az ürömben, hogy a gyermeki ártatlanság, az előítéletmentes viszonyulás kíváncsian várja a jövőt, és tettere kész – ezért mindenkinek érdemes önmagában előkeresni ezt a gyermeki énjét.

²² EGER, Edith Eva (*2017): *A döntés* (Eredeti címe: *The Choice. Embrace the Possible*). Open Books. 26.

²³ I. m. 267, 305.

²⁴ I. m. 78–79.

A két nagyhírű tanár értelemszerűen hosszabban időzik az ifjagnál, Makkai és Karácsony Sándor is külön esszében tárgyalja az ifjúság lelkét, nevelését érintő kérdéseket, hiszen jól látják, hogy közösségként, nemzetként egyetlen esély a továbblépésre, ha az ifjúság nevelésénél a szülők, tanárok „öreg”, azaz megsebzett nemzedéke felelősségteljesen jár el. Karácsony Sándor a két nemzedék közötti különbséget a bibliai kép, a jóeli prófécia segítségével állítja ellentétbe. A vénekről úgy beszél, mint akik álmokat álmodnak. Azzal vádolja őket, hogy egészségtelen a történelemszemléletük, önmagukra, mint igazságtalanul szenvedő áldozatokra tekintenek, saját múltjukban annyira nem érzékelik az önnön hibáikat, hogy még késztetést sem éreznek arra, hogy ezeket a jelenben, a jövőben meg ne ismételjék, sőt helyettük valami hatékony, új továbblépési stratégiát dolgozzanak ki. Az „öreg” álmai között néven nevezi a revizionista törekvéseket, de a Duna-népek összefogásának a világháború közötti években utopisztikusan ható képzetét is. A meddő múltba révedés, a semmit nem mozdító merengés akadály, holott ezzel párhuzamosan azt érzékeli, hogy az ifjakban még megvan az egészséges prospektivitás, előítéletmentes tenni akarás és hatékony cselekvési módszerek. Az ifjakról a jóeli prófécia másik fele jut eszünkbe: „... ifjaitok látásokat látnak” (Jóel 3,1). „A mai ifjúság lelki arcán a látások generációs tudata a legmarkánsabb vonás” – állapítja meg a nevelés elkötelezett szolgálója.²⁵ A vének nemzedékének esetében lemond arról, hogy megváltozzanak, és képesek legyenek az ifjak vízióinak a meglátására, de jelzi, hogy aki igazán szereti az ifjakat, és segíteni szeretne nekik, annak részéről a legfontosabb cselekedet, ha felhagy az álmaival, mintha azt tanácsolná, hogy legalább az ifjakat ne fertőzze senki a saját beteges múltba révedésével. „Az álom a vízió gyilkosa, mert azonos értékű és erejű, de ellentett előjelű. Adjuk fel álmainkat, és higgyünk az ifjúságban. Ez a nevelő legnagyobb odaadása, és ez a növendék legnagyobb fokú növelése.”²⁶

A *Magunk revíziójának* utolsó esszéje is arra sűrget, hogy a nevelők nemzedéke mondjon le a tekintélyelvűségről, sőt a saját korábban vélt igazáról is. „Az állások és helyzetek tekintélye megrendült, mert sohase is önmagából fakadt, hanem abból az erkölcsi hatalomból, amelyet kifejezett.”²⁷ Milyennek képzelet el a feladatát jól végző szülőt, nevelőt? „Az új nevelőnek nem »vezetőnek« kell lennie, hanem »kísérőnek« — interpretálja újra Makkai a rousseau-i gondolatot. Olyan legyen, mint a jó pásztor, aki követi a

²⁵ KARÁCSONY (2002), 53.

²⁶ I. m. 79.

²⁷ MAKKAI (1931a), 34.

nyáját, vigyázva arra, hogy rossz útra ne térjen, szakadékba ne zuhanjon.”²⁸ Makkainak is mint valláspedagógusnak egyik vesszőparipája a gyermekek/ifjak ismeretének követelménye. Előrevetíti ezzel többek között az életkori sajátosságok ismeretének szükségességét, amely mára a pedagógiai szakirodalomban közhelynek számít. Makkai ugyanakkor az ifjak „másságát” hangsúlyozza, amelyet minden nevelőnek ismernie kellene, és ez nem más, mint az előítéletmentességben megnyilvánuló romlatlanság. Nehezményezi, hogy a szülők és nevelők nemzedéke nem tud jó pásztor lenni, mert nem ismeri eléggé az ifjúság lelkét, nem érzékeli a benne rejlő értéket. Megállapítja, hogy „az ifjúság a szeretetet szomjúhozza”, majd megkérdi, hogy „Tudjuk-e mi úgy szeretni az ifjúságunkat, hogy érettük gyűlölni tudjuk a saját bűneinket és az ő életükért magunk is megújulunk? Ez a mi nevelésünk revíziójának titka.”²⁹ Az ifjúság iránti szeretet tehát megköveteli a saját bűnök elhagyását, amelyek közt az egész kötet végkicsengése értelmében első a helytelen, meddő műltszemlélet. A megújulás ilyenként önnevelést is jelent, a gúzsba kötő múltba nézés helyett az építő előretekintés, továbblépés melletti döntést.

Összegzés

A fenti tanulmány kilenc évtized három jelentős írásának gondolatait idézte meg, sőt egy közel háromezer éves bibliai történethez is visszanyúlt a válsághelyzetekből történő továbblépés lehetőségeit kutatva. Régi és új tünődések összecsengenek abban, hogy amikor a múlt történéseit vizsgáljuk, csak a tükörbe nézésnek van igazi értelme, a saját hibáink és tévedéseink el- és beismerésének, mert ezáltal esélyünk lehet ezek kiküszöbölésére, a káros beidegződések felszámolására. A múlt csalóka délibáb is lehet, rabjává is ejtheti a visszatekintőt, ezért érdemes azt a bölcs felismerést megfontolni, hogy a történések tőlünk független mozzogóknak, mások tetteinek nem szabad a rabságába esni, mert hínárként lehúznak, megbénítanak, az önsajnálta, örökös áldozati szerepbe vagy a bosszú örvényébe taszítanak. A továbblépés titka, hogy az önvizsgálatot követően a jövőbe tekintsünk, keressük meg azokat a közeli és távoli célokat, amelyekhez a tiszta szívű,

²⁸ PUKÁNSZKY Béla (1990): Makkai Sándor nemzetpedagógiája, In: *Módszertani közlemények*. 30. 5. Szeged. 318. http://acta.bibl.uszeged.hu/27696/1/modszertani_030_005_317-320.pdf (utolsó megtekintés dátuma: 2022.01.29.).

²⁹ MAKKAI (1931a), 34.

Istennel és emberrel megbékélt, erkölcsileg megerősödött embert minden kis lépés, jókedvvel elvégzett feladat közelebb viszi. A túlélők és továbblépők a retrospektivitás, a meddő múltba nézés helyett a prospektivitás, a szorgos jövőépítés emberei.

Felhasznált irodalom

- ADORJÁNI Zoltán (1996): Makkai Sándor (1890–1951), In: Kozma Zsolt (szerk.): *Akik jó bizonyosságot nyertek – A Kolozsvári Református Theológia tanárai 1895–1948*. Kolozsvár, Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet. 206–234.
- CSEKE Péter (1989): Egy létparadoxon megoldási kísérletei, In: CSEKE Péter – MOLNÁR Gusztáv (szerk.) (1989): *Nem lehet ... A kisebbségi sors vitája*. Budapest, Héttorony Könyvkiadó. 5–20.
- EGER, Edith Eva (⁴2017): *A döntés* (Eredeti címe: *The Choice. Embrace the Possible*). Open Books.
- FEKETE Károly, ifj. (2000): *Makkai Sándor gyakorlati teológiai munkássága*. Kolozsvár, Erdélyi Református Egyházkerület.
- (2008): *Tudománnyal és a hit pajzsával*. Kolozsvár, Erdélyi Református Egyházkerület.
- HORNYÁK Árpád (2020): A 20. század legnagyobb tömeggyilkosa: a spanyolnátha, In: *Újkor.hu*. 2020-05-27. <https://ujkor.hu/content/20-szazad-legnagyo-b-tomeggyilkosa-spanyolnatha> (utolsó megtekintés dátuma: 2022.01.29.).
- KARÁCSONY Sándor (2002): *Ocsúdó magyarság – Szokásrendszer és pedagógia*. Budapest, Széphalom Könyvműhely.
- KOZMA Zsolt (2001): Makkai Sándor egykor és most – Még egyszer a Magunk revíziójáról, In: *Önazonosság és küldetés*. Kolozsvár, Erdélyi Református Egyházkerület. 109–114.
- LUKÁCS Olga: Az erdélyi magyar egyházak kisebbségi sorsból adódó összefogása az 1918-at követő korszakban, mint történelmi megbékélési forma, In: *Studia Univ. Babeş-Bolyai, Theologia Reformata Transylvanica*. 2020. I. 17–25.
- MAKKAI Sándor (1931a): *Magunk revíziója*. Kolozsvár, Erdélyi Szépművészeti Céh.
- (1931b): Erdélyi református problémák, In: *Protestáns Szemle*. 40. 5. 357–374.
- (1937): Nem lehet, In: *Látóhatár*. 2. 49–53.
- MÓRICZ Zsigmond: *Magunk revíziója – Makkai Sándor könyve*. <https://epa.oszk.hu/00000/00022/00513/16007.htm> (utolsó megtekintés dátuma: 2021.01.30.).
- NAGY Géza (1937): Tizenöt év a Lelki Egyház szolgálatában, In: *Akik kösziklára építettek – Egyháztörténeti dolgozatok*. Kolozsvár. 221–241.

- PUKÁNSZKY Béla (1990): Makkai Sándor nemzetpedagógiája, In: *Módszertani közlemények*. 30. 5. Szeged. 317–320. http://acta.bibl.u-szeged.hu/27696/1/modszertani_030_005_317-320.pdf (utolsó megtekintés dátuma: 2022.01.29.).
- PÜSÖK Sarolta (2020): To Serve with Words, Letters and Deeds – The First Stage of the *Református Család* (Reformed Family) Magazine’s Publication (1929–1944), In: *Studia Univ. Babeş–Bolyai, Theologia Reformata Transylvanica*. 2020. 2. 107–126. DOI: 10.24193/subbtref.65.2.06.
- REMÉNYIK Sándor (1931): Magunk revíziója, In: *Pásztortűz*. 1931. 5. 100–102. http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf1230.pdf (utolsó megtekintés dátuma: 2022.01.29.).
- Vásárhelyi János sajtónyilatkozata a Makkai-ügyről, In: CSEKE Péter – MOLNÁR Gusztáv (szerk.) (1989): *Nem lehet ... A kisebbségi sors vitája*. Budapest, Héttorony Könyvkiadó. 165–167.